

LUCIA JANG
en SUSAN McCLELLAND

De sterren tussen
zon en maan

De Fontein

Voor mijn drie zonen, opdat ze hun eigen geschiedenis en de liefde van hun moeder zullen begrijpen.

Voor Soohyun Nam, die een jaar lang bijna elke zaterdagmorgen tussen Susan McClelland en mij in heeft gezeten om mijn verhaal te vertalen.

En ten slotte voor de talrijke naamloze Noord-Koreanen die naar vrijheid en leven vluchtten maar omkwamen tijdens hun reis voordat ze hun bestemming konden bereiken – ieder met een eigen verhaal dat evenveel verdriet en pijn maar ook hoop en liefde bevat als het mijne.

Lucia Jang

INHOUD

Proloog	9
Deel een	11
Deel twee	133
Deel drie	203
Epiloog	289
Dankwoord	291
Noot van de tolk	293
Nawoord: Getuigenis afleggen <i>door Stephan Haggard</i>	295

PROLOOG

Lieve Taebum,

Ik kijk nu naar jou, terwijl je in de wieg ligt te slapen in Ulaanbaatar in Mongolië. Mijn ogen gaan naar je buik terwijl je in- en uitademt. Ik heb nooit eerder gebeden, maar ik voel dat ik dat nu moet doen. Ik steek mijn handen omhoog zoals ik dat een Zuid-Koreaanse man in China heb zien doen, een man die een kruis om zijn hals droeg en een huis had dat naar lavendelwierook en smeltend kaarsvet rook. Ik sluit mijn ogen, maar stop voordat ik een woord heb kunnen zeggen. Jij maakte een vreemd geluidje. Ik stop het dunne lakentje in om je zwakke en vermoeide lijfje en ontspan me. Je gezicht is weer kalm.

Er is zo veel dat ik je wil vertellen, Taebum. Je bent nog maar een paar maanden oud, en ik wil dat je wijs wordt zodat je deze herinneringen, die ik in een dagboek heb besloten vast te leggen, zult kunnen begrijpen. Ik wil dat je de krachten begrijpt die ons bijna vernietigd hebben, en de kracht die ons, zo weet ik nu, in leven heeft gehouden: liefde. Jij had eigenlijk niet mogen leven. Al vanaf je verwekking heeft niemand je gewild: je vader niet, zijn familie niet, China, het land waar je verwekt bent niet en Chosun, het land waar je geboren bent niet. Drommen mensen hebben geprobeerd te voorkomen dat jij ter wereld kwam. Zelfs mijn moeder, mijn Umma, vond dat ik je kwijt moest zien te raken.

Toen ik voor jouw geboorte in het gevangenenkamp zat en wist dat de Partij me zou dwingen het kind dat ik droeg te aborteren, begon ik een lied te zingen. Het was zachtjes gaan sneeuwen, maar toen ik dicht bij het raampje van mijn cel stond zag ik de zon op een onbewolkte dag. Dwars door de kilte heen die aan mijn lichaam vrat sinds ik Chosun was ontvlucht, voelde ik warmte. Ik sloot mijn ogen. ‘*Jjanghago haeddulnal Doraondanda*,’ zong ik zachtjes. ‘Er zal een mooie zonnige dag terugkomen.’

Ik zong in gedachten een ander liedje toen ik je boven mijn hoofd tilde in die plastic zak die Abuji, mijn vader, voor je had gemaakt: het lied van het bloemenmeisje uit de film waar ik in mijn jeugd zo dol op was. De zak heeft je beschermd tegen het koude water en je verborgen voor de grenswachters die ons allebei neergeschoten zouden hebben als ze ons hadden gezien. Alleen je gezichtje was zichtbaar, zodat je kon ademen. Ik droeg je over de rivier de Tumen naar China. Ik droeg je in mijn armen naar Mongolië.

Ik heb geen idee wat het leven je zal brengen, mijn zoon. We zullen binnenkort naar Zuid-Korea worden gestuurd, waar we een appartement en een nieuw, veilig leven krijgen. Als je groter bent, wil ik dat je deze woorden leest, ook al zullen ze vele dingen over je moeder onthullen. Ik zal de waarheid niet voor je verbergen. Te midden van alles wat ik heb doorgemaakt zag ik de zon, voelde ik haar warmte. Jij zult waarschijnlijk nooit een voet op de bodem van je vaderland zetten. Desondanks wil ik dat je het Chosun begrijpt dat in jouw ziel besloten ligt.

DEEL EEN

1

Mijn moeder glimlachte zelden. Maar als ze het deed, hield ze haar hoofd een beetje schuin, weken haar rode lippen iets van elkaar en dansten haar zwarte pupillen in de parels van haar ogen.

Op een keer toen dat gebeurde zaten we in onze voortuin uit te kijken over de velden met mais, bonen en aardappelen bij ons huis in het stadje Yuseon.

‘Dochter,’ fluisterde ze terwijl ze me in haar armen nam. De geur van haar lichaam vermengde zich met de kamillegeur van de *deulgukhwa* die al vroeg in bloei stond en waar we doorheen waren gelopen. Het was mijn vierde verjaardag, op de vijfde dag van de vijfde maand. Zoals het gebruik wilde had ik als ochtendmaaltijd een kom witte rijst gegeten om het te vieren.

Mijn moeder streek over haar buik, die dik was. Haar tweede kind zou geboren worden in de tiende maand van dat jaar, had ze verteld.

‘Ik ben nu nog een tijdje alleen van jou, en daarna zul je me moeten delen,’ zei ze. Haar wimpers deden me denken aan de vleugels van de tijgervlinders die ik ’s ochtends rond de azalea’s in de tuin zag fladderen. ‘Ik wil je veel dingen vertellen,’ ging ze verder. ‘Ik weet alleen niet waar ik moet beginnen.’

‘Umma, ik wil weten wat “ik hou van je” betekent.’ Ik glimlachte, ontspande me in haar armen en voelde haar harde buik tegen

mijn rug. ‘Dat heb ik Abuji een keer tegen je horen zeggen.’

‘Hm. Dat zal ik je zeggen. Maar eerst moet ik je vragen om het niet aan iemand anders te vertellen,’ zei ze zacht.

‘Dat beloof ik,’ zei ik terwijl mijn blik op een paar mussen vlak bij ons viel.

Ik kan me niet alles herinneren van wat mijn moeder me daarna vertelde, Taebum, want ik was nog maar een klein kind. Maar in latere jaren en toen ik ouder werd vertelde ze me veel verhalen uit mijn kindertijd, en ik zal er hier een aantal voor je navertellen.

‘Mijn familie, jouw voorouders, komt uit een provincie in het noorden van Chosun,’ begon mijn moeder. ‘Ik ben opgegroeid in een klein, betonnen huis met twee zussen en drie broers. Ik was de oudste. Ik was de dapperste. Ik was...’ Haar woorden stierven even weg. ‘De spontaanste. Ik danste op weg naar school. Ik zong niet alleen over onze grote vader en eeuwige president Kim Il-sung, maar ook over bloemen en wolken, en lachende kinderen. Natuurlijk zong ik ook liedjes uit de Sovjet-Unie. Dat deden we allemaal.’

Ze glimlachte. ‘De duisternis valt in de tuin,’ zong ze voor me met haar volmaakte sopraanstem. ‘Zelfs het licht is gaan slapen. Een avond in de voorstad waar ik zo van hou. Avond in de voorstad van Moskou.’ Ik vond het heerlijk om bij mijn moeder te zitten en zo naar haar te luisteren.

‘Tegen de tijd dat ik twintig was,’ ging ze verder, ‘was ik een begeerde bruid in de stad Hoeryong, waar wij woonden. Mannen uit heel Chosun kwamen naar Hoeryong om daar een echtgenote te zoeken omdat Kim Il-sungs eerste vrouw, Kim Jeong-suk, daarvandaan kwam.’

‘Dus Abuji ook!’ zei ik gretig. Ik wist dat mijn vader in Yuseon

was geboren. ‘Hij is helemaal daarnaartoe gegaan om jou te zoeken!’

‘Ja,’ zei mijn moeder, op een zachte sistoon die klonk als het geluid dat de kleine groene slangetjes die ik in de heuvels had gezien in mijn verbeelding maakten. ‘Maar vóór je vader was er nog een andere man. Een militair. Met een rechtere rug dan de mijne en brede schouders. Hij was zo knap in zijn uniform, maar hij liet me achter met een verloren gevoel. Ik wist dat we voor altijd gescheiden zouden blijven.’

‘Wat is er, Umma?’ vroeg ik toen ik het verdriet op mijn moeders gezicht zag.

Ze sloeg geen acht op mijn vraag. ‘De mensen zeiden altijd dat ik een mooi meisje was. Ik had veel vrienden en ik zong graag, maar ik had geen enkele interesse voor jongens. Ik zong en speelde fluit in het gemeenschapscentrum. Na een van mijn optredens kwam er een militair achter de coulissen en zei dat zijn vriend kennis met me wilde maken.

‘Dat was in 1960. Ik had een ontmoeting met die militair, en hij en zijn vrienden en ik bleven elkaar vele maanden lang elke avond na mijn optreden zien. De man zei dat ik zong als een nachtegaal. En na enige tijd wist ik dat de dag naderde dat hij zijn familie zou vragen of hij met me mocht trouwen. Ik wist ook dat ik, voor ze ja konden zeggen, een volledige lijst van al mijn familieleden moest overleggen om te laten zien dat ik uit een vaderlandslievende familie kwam. Een goede man als deze kon alleen trouwen met een vrouw die loyaal was aan het regime. Maar ik zou die vrouw nooit zijn, Sunhwa. Ik had familieleden, een oom en een grootvader, die aan het einde van de oorlog met een schip naar het zuiden waren gevlucht. Mijn grootvader had een aantal Amerikaanse soldaten geholpen die naar het noorden kwamen om communisten te zoeken. Na de oorlog begon het regime iedereen te doden die sympa-

thiseerde met de Amerikanen, de vijand. Mijn oom en grootvader gingen naar het zuiden om zichzelf in veiligheid te brengen.’

Een verwant die Chosun verliet om naar Zuid-Korea te gaan was het ergste wat een familie kon overkomen, legde ze uit toen ze het onbegrip op mijn gezicht zag.

‘Ik hoorde dit op de dag dat ik besloten had om me bij de politieke partij aan te sluiten en een *dangwon* te worden. Ik dacht dat ik de militair daarmee zou laten zien dat ik het regime steunde en klaar was om met hem te trouwen. Op die dag trok ik mijn beste witte *jeogori* aan, met een zwarte *chima* en *pyunliwas*, en poederde mijn gezicht. Ik was van plan om de militair die avond na mijn optreden te ontmoeten en hem te vertellen wat ik had gedaan.

‘Toen ik de deur uit wilde gaan, hield mijn vader me tegen. “Ah, Hye-soon,” zei hij klaaglijk. “Ga zitten.” Hij gebaarde naar de vloer naast de tafel, waar zijn dampende kom ochtendrijst nog stond. “We moeten praten.”

‘Hij ging tegenover me zitten en wong zijn handen. Er stond zweet op zijn voorhoofd, zag ik, ook al was het koud in ons huis. Ik tikte ongeduldig met mijn vingers op mijn knieën.

“Jij kunt geen partijlid worden, geen *dangwon*,” zei hij stijfjes.

‘Op dat moment, bij die woorden, voelde ik me duizend li achteruitgezet.

“Je hebt familie in het zuiden,” zei mijn vader met gebogen hoofd. “De Partij zal je niet toelaten. Waarom denk je dat we hier wonen, in een huis zonder verwarming, zo ver van de hoofdstad, met twee kamers voor ons allemaal? Dat is allemaal omdat je oom en je grootvader gevlucht zijn en hier niet meer wonen.”

Mijn moeder zuchtte en staarde in de verte. ‘Ik begreep toen dat alleen een man die ook een familielid had dat niet loyaal was aan het regime mij tot vrouw zou nemen. De militair zou nooit mijn

echtgenoot worden. In dit land, waar de sneeuw vijf maanden van het jaar de aarde toedekt, was een huwelijk uit liefde een geschenk waaraan ik me nooit zou kunnen warmen.'

Mijn moeder zweeg plotseling. Ze greep mijn hand en trok me overeind. We keken hoe mijn vader over de weg naar ons toe kwam lopen in zijn donkere, tot de hals dichtgeknoopte katoenen overhemd en bijpassende broek, dezelfde kleding die mijn moeder en al onze volwassen burens droegen. In zijn grote zwarte laarzen leken zijn benen zwaarder dan ze waren. Toen hij dichterbij kwam, zag ik dat zijn wangen rood waren van de wind. Zijn grove haar zat in de war, alsof een vogel er een nest in had gebouwd.

'Niet vergeten: wat ik je verteld heb is ons geheim,' zei mijn moeder terwijl ze het gras van mijn marineblauwe katoenen broek af sloeg.

'Ik wil weten hoe het afloopt, Umma,' smeekte ik.

'Later. Nu moeten we verder. Je oma komt straks op bezoek. Misschien heeft ze wel extra rijst bij zich.'

'*Changwoon, uh watnya?* – Ben je hier?' riep mijn oma toen ze de deur van ons huis hoorde opengaan.

Haar koele blik hield me tegen in de hal toen zij en mijn opa naderden. Mijn vader kwam naast me staan.

'*Abuji, nae wassugguma,*' zei hij. 'Vader, hier ben ik.' Dit is hoe we mensen begroetten in Chosun.

Ik keek in het gerimpelde gezicht van mijn oma. Ze had zulke dunne lippen dat haar lippenstift altijd uitliep op haar gelige huid. 'Mag ik een snoepje?' flapte ik eruit.

Mijn oma stak haar hand in haar canvas tas, gaf mijn moeder een kool en wat witte rijst en stak toen haar lege handen voor zich uit. 'Ik heb geen snoepjes,' zei ze.

De zus van mijn vader woonde vlakbij met haar gezin, en nu zag

ik achter de rug van mijn oma en opa mijn nichtje Heeok staan. Heeok had grote bruine ogen en een plomp lijf dat haar op een blok cement deed lijken. Net als bij mij, net als bij alle kinderen die we kenden, werd haar haar iedere maand door haar moeder geknipt met een zware ijzeren schaar.

Heeok zette grote ogen op toen ze me zag en ze maakte overdreven kauwbewegingen. Zij had wel een snoepje. Ik zag het toen ze haar mond opendeed.

‘Maar zij dan? Wat eet zij?’ vroeg ik mijn oma terwijl ik uitdagend naar Heeok wees.

‘Ik had er maar eentje, en we gingen het eerst naar haar,’ zei mijn oma. Ik keek smekend in Heeoks ogen toen ze naast me kwam staan.

‘Waarom krijg jij altijd van alles wat ik niet krijg?’ fluisterde ik.

Ze keek zelfingenomen, maar zei niets.

Die middag hadden we bij onze hoofdmaaltijd een paar extra lepels rijst bij de *kimchi*. Ik propte het eten in mijn mond en bleef daarmee doorgaan tot mijn kom leeg was. Ik wist dat het niet beleefd van me was en dat mijn vader me later misschien met de bezem zou slaan omdat ik me niet netjes had gedragen tegenover onze gasten. Maar ik had zo’n honger. Mijn maag knorde zelfs in mijn slaap. Op de dag dat mijn moeder ons karige staatsrantsoen van witte rijst, gemengde bruine rijst en andere granen, suiker, noedels en groenten thuisbracht, ging ik vaak op de grond zitten om de noedels ongekookt naar binnen te proppen. Dan kneep mijn moeder haar ogen een beetje dicht, tuitte haar lippen en schudde haar hoofd, wat betekende dat ik in de problemen zat. Zo keek ze nu ook.

Toen we klaar waren met eten kondigde mijn oma aan dat haar jongste dochter, Youngrahn, de zus van mijn vader, de volgende dag naar ons toe zou komen. ‘Ze zal een paar maanden blijven,

om je te helpen tot de baby geboren is,' zei mijn oma streng tegen mijn moeder.

Mijn moeder liet haar schouders hangen en haar oogleden zakten naar beneden. 'Het is me een eer dat Youngrahn hier komt,' antwoordde ze. Het was een beleefd antwoord, maar ik wist dat ze niet blij was. Zo jong als ik was had zelfs ik bij eerdere bezoekjes gezien dat Youngrahn verwend en veeleisend was.

De volgende ochtend zeilde Youngrahn ons huis binnen. Ze gooi-
de haar jas op de grond in de kamer waar mijn ouders en ik op
katoenen matten sliepen. 'Als ik over een paar maanden naar de
universiteit ga, krijg ik heel veel eten. De staat weet dat ik meer
eten nodig heb om goed te kunnen denken,' pochte ze tegen mijn
moeder en mij. 'Over eten gesproken, ik heb honger.'

Mijn moeder hing de jas van mijn tante op aan een haakje in
de muur en ging toen naar buiten. Ik hoorde het houten deksel
kraken dat het gat in de grond afdekte waarin we geitenmelk en
groente bewaarden. Toen mijn moeder terugkwam, begon ze pap
te maken.

Mijn tante had een spiegeltje uit haar zwarte leren handtas ge-
haald en begon crème en roze poeder op haar gezicht aan te bren-
gen.

'Mag ik ook?' vroeg ik en ik legde een hand op haar schouder.
Ze kromp ineen en duwde me weg.

'Nee,' snauwde ze. 'Dit is voor grote mensen. Maar ik zal je een
geheim vertellen,' zei ze terwijl ze haar stem zo dempte dat mijn
moeder het niet kon horen. 'Je moeder was toen ze jong was de
mooiste vrouw die iemand ooit had gezien. Misschien word jij
ook wel mooi als je groter wordt.'

Ik kreeg het warm bij die gedachte.

'Vanavond ga ik naar de film,' ging mijn tante verder. 'Misschien

ontmoet ik mijn toekomstige man daar wel.' Haar stem werd weer grof. 'Maar hoe mooi je ook wordt, jij komt alleen in aanmerking voor mannen die zijn afgewezen door vrouwen als ik.'

Ik keerde me van haar af, met gloeiende wangen en zwetende handpalmen, terwijl mijn moeder kommen pap voor ons neerzette.

Mijn moeder at langzaam. Ik volgde het voorbeeld van mijn tante en had mijn kom in een paar happen leeg. Mijn maag wilde meer. Ik keek smekend naar mijn moeder en probeerde me voor te stellen hoe ze eruit had gezien toen ze jonger was, met een zacht en rond gezicht en perfect gewelfde wenkbrauwen. Ik hief mijn lepel op en stak die in mijn moeders kom.

'Stout kind!' snauwde mijn tante terwijl ze mijn hand greep en die ruw opzij duwde. 'Voor zo'n kleintje heb je een gigantische maag! Je mag maar driehonderd gram voedsel per dag. Jij eet zo veel. Je bent een *varken!*'

'Het geeft niet,' zei mijn moeder kalm, en ze schoof haar halflege kom naar me toe.

Die middag lieten mijn moeder en ik mijn tante alleen in huis zodat ze een dutje kon doen. We gingen naar de heuvels om kool of aardappelen te zoeken die na de oogst van het afgelopen jaar misschien op het boerenland waren blijven liggen.

'Umma,' zei ik toen we gingen zitten om op wat kruiden te knabbelen, het enige wat we die dag konden vinden. 'Maak je nu je verhaal af? Wat gebeurde er toen je de militair over je oom en opa vertelde?'

Ze zuchtte. 'Eerst vertelde ik het hem niet. Hij vroeg of ik met hem wilde trouwen, en ik zei ja. Ik weet niet wat me bezielde. Ik leefde in een soort droom. Toen hij eindelijk liet weten dat zijn familie de namen van al mijn familieleden moest hebben, stopte

ik met optreden. Toen hij naar me kwam zoeken, weigerde ik hem ooit nog te spreken.’

‘Heb je hem ooit nog gezien, Umma?’

‘Ja,’ zei ze terwijl ze een haarlok om haar lange vingers wond. ‘Dat was nadat ik hier was komen wonen met je vader. Ik was met jou in de kinderwagen aan het wandelen, samen met je oma en je tante. We liepen de militair op de stoep tegen het lijf. Ik schrok zo dat ik de kinderwagen losliet en er in paniek vandoor ging.’

‘Toen hij me inhaalde, huilde hij. “Waarom heb je me verlaten?” vroeg hij snikkend.

“Omdat mijn oom en mijn opa naar het zuiden zijn overgelopen,” zei ik, nadat ik eerst om me heen had gekeken of je vaders moeder en zus niet in de buurt waren. Zoals je weet hoort een getrouwde vrouw nooit in haar eentje met een man te praten die geen familie van haar is.

“Dat kan me niet schelen,” zei hij, met zijn ogen strak op de mijne gericht. “Ik wou dat je het verteld had.”

‘Ik wist niet wat ik moest zeggen. Al mijn adem was me benomen. “Jij zit in het leger,” zei ik uiteindelijk. “Hoe kun je zo’n baan ooit houden als je met mij getrouwd zou zijn?”

“Ik zou het leger hebben verlaten om met jou samen te zijn,” zei hij. “Ik weet dat je nu een kind hebt, maar ga ervandoor met mij. Jullie allebei.”

Mijn moeder draaide zich naar me toe. ‘Ik dacht aan jou, Sunhwa. Ik dacht aan het moment dat ik jou voor het eerst in me voelde bewegen. Ik dacht aan je kleine vingertjes, aan hoe die zich om de mijne klemden als ik je ’s nachts vasthield als we naast elkaar lagen te slapen. Ik dacht aan je zachte haartjes en je zoete, zwoele geur. Toen dacht ik aan je vader, die ondanks mijn verleden met me getrouwd was.

“Ik heb een dochttertje,” zei ik tegen de man. “Ik ben tevreden

met mijn leven. Ik wil het niet veranderen. Goedendag.” Toen holde ik terug om jou te zoeken.’

Mijn moeder hilde nu zachtjes en haar tranen vielen op mijn haar. “Ik hou van jou” betekent heel veel dingen,’ zei ze. ‘Het is als die mus.’ Ze wees naar een vogeltje dat over het pad van de ondergaande zon naar de pijnbomen vloog. ‘Als de liefde bij ons komt, moeten we haar laten landen. Maar we moeten ook bereid zijn om haar los te laten.’

Lees verder in *De sterren tussen zon en maan*.

Eerste druk juni 2015

Oorspronkelijke titel *Stars Between the Sun and Moon*

Oorspronkelijke uitgever Douglas and McIntyre Ltd.

Copyright © 2014 Lucia Jang and Susan McClelland

Copyright © 2015 voor deze uitgave Uitgeverij De Fontein, Utrecht

Vertaling Mechteld Jansen

Omslagontwerp Marry van Baar

Omslagbeeld Stephen Foote

Opmaak binnenwerk Hans Gordijn, Baarn

ISBN 978 90 261 3843 0

ISBN e-book 978 90 261 3844 7

NUR 320

www.uitgeverijdefontein.nl

Enkele namen, data en plaatsen in dit verhaal zijn veranderd om mensen die nu nog in Noord-Korea – oftewel Chosun – wonen te beschermen tegen het risico gevangengezet, gemarteld of gedood te worden vanwege hun betrekkingen met Lucia Jang. De auteur noemt zichzelf Sunhwa op de bladzijden die volgen; Lucia Jang is de naam die ze heeft aangenomen toen ze in Canada woonde.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch, door geluidsopname- of weergaveapparatuur, of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.